

Mədəniyyət

Milli-mədəni sərvətlər xəzinəmizə misilsiz töhfələr bəxş etmiş dahi sənətkar

2021 -ci ildə Azərbaycan aşıq sənətinin görkəmli nümayəndəsi, qüdrətli söz ustası Aşıq Ələsgərin anadan olmasının 200 illiyi ilə bağlı yubileyin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamında deyilir: “Aşıq Ələsgər çoxəsrlik keçmişə malik aşıq sənəti ənənələrinə ən yüksək bədii-estetik meyarlarla yeni məzmun qazandırmış, xalq ruhuyla həmahəng əsərləri ilə Azərbaycanın mədəni sərvətlər xəzinəsinə misilsiz töhfələr bəxş etmişdir. Sənətkarın doğma təbiət məhəbbət və vətənpərvərlik hisslərini vəhdətdə aşlayan, ana dilimizin saflığını, məna potensialını və hüduzsuz ifadə imkanlarını özündə cəmləşdirən dərin koloritli yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatının parlaq səhifələrindəndir. ...Azərbaycan aşıq sənətinin ümumbəşəri dəyərlər sırasında qorunan dünya qeyri-maddi mədəni irs nümunələri siyahısına salınması həm də Aşıq Ələsgər sənətinə ehtiramın təzahürüdür”...

Doğrudan da, Dədə Ələsgər möcüzələrlə dolu yaradıcılığının dərinliyinə, rəngarəng çalarına, poetik dəyərinə görə Azərbaycan-Türk ədəbi irs xəzinəsində, islam və təsəvvüf dünyasında Mövlana, Yunus Əmrə kimi dühalarla yanaşı duran, haqlı olaraq aşıq poeziyasının zirvəsi hesab edilən cahansümul dini-fəlsəfi-poetik dühadır.

Möcüzəli, sirlə-sehirli, dərin mənalar kəsb edən Aşıq Ələsgər yaradıcılığını təhlil etmək, ona peşəkarcılıqla qiymət vermək, əlbəttə, ədəbiyyatşünasların, ilk növbədə, ələsgərşünasların öhdəsinə düşür. Mən isə Dədə Ələsgər möcüzəsinə bağlanan, bütöv yaradıcılığını sevən, onu daim, təkrar-təkrar heyranlıqla müətlə edərək, hər dəfə özünə yeni bir sikkə kəşf edən həvəskar oxucu kimi bəzi fikirlərimi bölüşmək istədim.

Bütövlükdə, Dədə Ələsgər poeziyası kamil insan təxəyyülünün, təfəkkürünün ifadə edə biləcəyi sirlə, müəmmali, sehirli, gözəlliklə, nurla, hikmətlə dolu möcüzəli bir şeir dünyasıdır.

Həyatında Aşıq Ələsgər yaradıcılığının heç olmasa bir qoşmasını oxumuş, ürəyi poeziya ilə döyünən hər bir insanın bu xəzinəyə biganə qalmayaraq onun dərinliklərinə can atacağına, baş vuraacağına əminəm. Çünki Aşıq Ələsgər yaradıcılığı gözəlliklə (bu qeyri-adi sözün geniş, tam fəlsəfi mənasında), müdrikliklə, bəşər idrakının kamilliyi ilə çalxalanan dərin bir ümmandır! Bu ümmanın dərinliklərinə baş vurduqca həтта poeziyanın az-çox bilən, onu sevən insan Ələsgər dühasının düşüncə, fikir tərzinin poetik-fəlsəfi ifadəsini bütövlüklə başa düşmək qarşısında aciz qalır. Keçən əsrin birinci yarısında yaranıb bu günə qədər inkişaf edən, Dədə Ələsgər fenomeninin, sirlərlə dolu yaradıcılığının seyrini açmağa, təhlil və tədqiq etməyə yönələn ədəbiyyatşünaslarımız H.Əlizadə, M.H.Təhməsi, B.A.Araslı, Ə.Axundov, Y.Qarayev, İ.Ələsgər, H.İsmayılov və bir çox başqaları ciddi tədqiqatlarla baxmayaraq, hələ də bu əzəmətli xəzinənin müəmmallarını, sirlərini bütövlüklə aşkar edə bilməmişdir.

Göyçə aşıq məktəbinə, Göyçə folkloruna, Dədə Ələsgər yaradıcılığına zaman-zaman verilən qiymətlər, təhlillər, dərin, sanballı tədqiqatlar Aşıq Ələsgərin Dədə epitetinə, sözün əsl mənasında, layiq olduğunu, onu Haqq Aşığı, Sufi Mürşid, Övliya kimi, mənsub olduğu ali sufi mərtəbənin göstəricisi kimi qeyd etməyi, sufi baxış çərçivəsində yanaşmağı lazım bilirilər və onun şeirində kökləri ilə türk Tanrıçılığına bağlanan və ondan qaynaqlanan türk sufizmi ilə islam və onun müqəddəs kitabı “Qurani-Kərim” vəhdətində axtarmağı təlqin edirlər.

Tədqiqatçıların gəldiyi qənaət göstərir ki, Aşığın vergili şəxsiyyət olmağını və onun verginin texnologiyasını ilahiyyət və müqəddəslik məkanında - sakral dünyaya ilə təmasın və sakral informasiya daşıyıcılığının yollarında, peyğəmbərlərə verilən - ilahi vəhy, övliyalara verilən həvalə və şairlərə verilən ilham yollarında axtarmaq lazımdır. Bir

dediyi:

*Sinə Kəbə, köynək Kəbə örtüyü,
İzin versən, sürtəm üz köynəyinə.*

misraları söylədiyim fikri poetik, obrazlı şəkildə olduqca parlaq, qabarıq şəkildə sübut edir.

Gözəllik vurğunu olan Aşıq Ələsgər bütöv poeziyasında, cümlədən, lirikasında qadın gözəlliyini təənnüm edərək xalqımızın milli-əlaqi, tərbiyəvi adət-ənənəsinə sadıq qalaraq, heç vaxt onlardan kənara çıxa biləcək epitetlərə yol verməmişdir. Onun məşhur “Çərşənbə günündə, çeşmə başında” misrası ilə başlayan qoşmasında bir gözələ vurulan aşıq onun nişanlı olduğunu bilərək “Sındı qol-qanadım yanıma düşdü” deyərək ağır olsa da, ata-babalarımızdan miras qalmış adətimize uyğun olaraq fikrindən daşınmışdır.

Aşıq Ələsgərin bədii, obrazlı düşüncə tərzini, poetik təxəyyülü onun lirikasında daha qabarıq şəkildə özünü büruzə verir. Qadın gözəlliklərini təənnüm edərək, bəzən klassik bənətmələrdən istifadə etsə də, çox zaman yalnız onun özünəməxsus bədii obrazlı düşüncə tərzini ona qədər

poeziyada işlənməyən yeni bənətmələr tapıb, kəşf edib uğurla gözəllikləri öz poetik zirvəsinə yüksəltməsinə imkan vermişdir. Aşığın Həcar xanımı vəsf etdiyi “Düşərmi” rədifli qoşmasındakı əvəzsiz bənətmələr kimi:

*Həcər xanım, qaşın, gözün təhrində
Xətt yazsam, Quranda ayə düşərmi?!
Götürsən niqabı məh camalından,
Hüsnün nuri-təcəllaya düşərmi?!*

Bu cür bənətmələr içərisində birisini xüsusi qeyd etmək istərdim. Xalqımızın ən çox sevdiyi Novruz bayramıyla bağlı onun mənsub olduğu mart ayında qeyd edilən adət və ənənələrimizin, dörd müqəddəs çərşənbənin insanların qəlbində yaratdığı xoş ovqat, əhvali-ruhiyyə, mənəvi hiss və duyğuların gözəlliyini dərinləndirən Dədə Ələsgər “Getmə amandı” qoşmasının bir bəndində deyir:

*...Camalın göyçəkdi bayram ayından,
Görən doymaz qamətindən, boyundan.
Layiq deyil qurban kəsim qoyundan,
Sənə qurban canım, getmə, amandı...*

Zəngin poeziyamızda gözəlliklə bağlı çoxsaylı inci nümunələrinin mövcudluğunu nəzərə alaraq, bayram ayının gözəlliklərini görüb və duyan bir insan kimi tam cəsarət və məsuliyyətlə deyə bilərəm ki, nə Dədə Ələsgərə qədər, nə ondan sonra poeziyamızda qadın gözəlliyini təənnüm edən belə bir güclü bənətmə, epitet deyilməmişdir!

Aşıq Ələsgər əsl insan gözəlliyini ilk növbədə onun mənəvi dünyasında axtarır.

Qadın gözəlliklərini vəsf edərək elə bədii obrazlar yaratmağa nail olur ki, sanki rəssamın ilhamla işlədiyi bir mənzərə qarşısında dayanıb onu heyranlıqla seyr edərsən. “Sarı köynək” rədif-

li qoşmasında bu ecazkar mənzərəni yaradan obrazlı bənətmə çox uğurlu və olduqca poetikdir.

Ümumiyyətlə, Ələsgər şeirinin hər birində obrazlı bənətmələr, ifadələr və eyhamlar, bədii tapıntılar, mənalı macəzalar onun poetik qüdrətindən, dilə, sözə hakimliyindən, özünəməxsus dərin təxəyyül, düşünmə tərzindən xəbər verir.

Aşıq Ələsgər üçün sevgi, məhəbbət müqəddəs hisslərdir. Sağlığında məhəbbətinin varlığını döyq alan, nəcib hisslər keçirən, ona itaət edən Aşıq Tanrı dərgahında da sevgisinin xəyali təmasıdan məmnun qalır, ruhu şad olur.

Yazıb-oxumağı bilməsə də, güclü hafizəsi və yeni şeylər öyrənmək marağı Aşıq Ələsgərə zəngin bilik əldə etməyə imkan yaratmışdır. O, dövrünün ziyalları və din xadimləri ilə söhbətlər aparar, savadı olan dost-qohumlarına, mollalara tarixi, bədii və dini kitablar, xüsusilə Qurani-Kərimi oxutdurub, saatlarla onları dinləyərmiş. Aşıq Ələsgərin şeirlərində rast gəldiyimiz “Şərinə dastan yazıram, Rüstəmin dastanı kimi”, “Ürəyim bir Kərəmə, bir Şeyx-Sənana yanır”, “Səxavətdə misli Hətəm, səddə İsgəndər kimidir, “Qəlbədən vəsu tuturam Məcnuna, Fərhada bu gün”, “Hüsnə Yusifsani, kamalda Loğman kimidir, “Hər yana kağız dağıldı, Süleyman fərmanı kimi”, “Min yaşasın İsmayılı, nərsə Heydər kimidi”, “Ertək yan-yana kəsildi, Minanın qurbanı kimi” misralar, ayrı-ayrı şeirlərində Firdovsi, Nizami, Nəsimi, Füzuli, Hafiz kimi şairlərin adlarının çəkilməsi, “Onlar da yazdıqı, ayə, mendedi” söyləməsi dediyimizə sübutdur.

Aşıq Ələsgərin məclislərində iştirak etmiş müasirlərinin — qocaların və şeyirdlərinin dediklərinə görə, onun fitri istedadı, vergili şəxsiyyəti, dinləmək yolu ilə əldə etdiyi biliklər və güclü hafizəsi, məclislərdə bədahətən şeir söyləməsinə, onları yadında saxlamasına və şeyirdlərinə öyrətməsinə, deyişmələri zamanı heç bir sual qarşısında aciz qalmamasına, bu deyişmələrdə bütün rəqiblərinə qalib gəlməsinə imkan vermişdir. Haqqında söylenilən xatirələrdən, dastan və rəvayətlərdən məlum olur ki, Aşığın qarşı-qarşıya söhbət elədiyi insanların fikirlərindən oxuyar, öz şeirlərini isə yalnız məclis əhlinin xahişi və tələbi ilə ifa edərmiş. Bununla da dahi sənətkar yüksək təvəzökarlıq nümunəsi göstərərək, aşıqlıq sənətinin kreditsunu, “nizamnaməsini”, əsl aşıqlıq sənətində vacib olan tələbləri yuxarıda örnək gətirdiyimiz “Gərəkdi” rədifli şeirində:

*Aşıq olub, diyar-diyar gəzənin,
Əvvəl, başda pür kamalı gərəkdı.
Oturub-durmaqda ədəbin bilə,
Mərifət elmində dolu gərəkdı.*

söyləyərk, bu meyarlara ilk növbədə özü riayət edər, şeyirdlərinə nümunə, yol göstərər, onları “danişdığı sözün qiymətin bilməyə”, arif olmağa, “haqq dolanmağa”, “doğruluğu” çağırar, yönəldər və bu yüksək insani, mənəvi, urfani keyfiyyətlər ruhunda təbiiyə edərdir.

Dinimizin qanun-qaydalarına həmişə ləyaqətlə əməl edən, həqiqəti, tərifi, şəriəti, mərifəti dəqiq bilən, hər zaman Tanrıya ibadət edən Aşıq, xalqın hər bir fərdini islam qayda-qanunlarına uyğun müsəlman görmək istəyirdi. Aşıq Ələsgər üçün müsəlman — ən nəcib, mənəviyyəti yüksək, Qurani-Kərimin buyurduğu insani keyfiyyətləri və əməlləriylə cavab verən insandır:

*Mən istərəm, alim, mömin yüz ola,
Meyli haqqa doğru, yolu düz ola,
Diliylə zəbanı üzbəüz ola,
Ələsgər yolunda can qurban eylər.*

Qeyd etdiyimiz kimi, Aşıq Ələsgər çox güclü hafizəyə, müşahidə qabiliyyətinə malik bir sənətkar olduğundan ətrafda baş verən hadisələrə, insanların düşüncə və əməllərinə sanki yazımızın epiqrafına rəğmən görünəcəkləri məsafədən, “göy üzündən” baxar, müşahidə, seyr edər, onların olduqca düzgün poetik mənzərəsini çəkar, qiymət, dəyər verər, mənalandırırdı. Yer üzündə isə öz möcüzəli, vergili şəxsiyyəti, sirlə-sehirli, müəmmali, hikmətli sözü və şeiri ilə, ecazkar sazı və sənəti ilə ətrafındakı insanları heyran qoyardı.

Aşıq Ələsgərin yaradıcılığında yüksək insani keyfiyyətlər, namus, qeyrət, mərdlik, dostluq, saflıq, düzlük və s. xüsusi yer tutur. Aşıq “Dost dostdan inciyər, qəlbində dönməz”, “Dost odur ki, dostla yalan satmasın” deyərək, əsl dostluğun dərin, möhkəm, saf köklərə bağlı olduğunu ön plana çəkir.

Aşıq Ələsgər ədəbiyyatımızda yeganə poeziya dühasıdır ki, Azərbaycan klassik və aşıq yaradıcılığının bütün formalarında ən yüksək meyarlara cavab verən şeir nümunələri qoyub getmişdir. Onun yaratdığı dildönməz formasında dediyi “Bax-bax” rədifli şeiri isə ədəbiyyatımızda bəlkə də yeganə örnəkdir. Aşığın dodaqdaymaz və təcnişləri isə aşıq şeirinin zirvə məqamıdır. Dilimizi gözəl bilən, onun geniş imkanlarından bacarıqla istifadə etməyi bacaran Dədə Ələsgər şeirin ən çətin forması olan təcnişlərdə yüksək meyarlı poetik nümunələr yaratmışdır. Dahi sənətkar bütün təcnişlərində cinas sözlərə fikrin, məna ilə məzmunun üzvi qaynağına, vəhdətinə böyük uğurla nail ola bilmişdir. Sözümlüğün təsdiqi üçün onun “Nədi adı” rədifli dodaqdaymaz təcnişinə müraciət edək:

*Şəriətlə tərifi seçənler,
Təriqətlə həqiqətin nədi adı!
Hansı şah haqq ilə ilqar eylədi,
Nə incidı, nə ah çəkdi, nə dadi?!*

Dədə Ələsgər irsinin yüksək fəlsəfi, əlaqi, urfani tutumunun, mahiyyətinin fəhəmiyyətini görkəmli yazarlarımız böyük sevgi və ehtiramla qeyd etmişlər. Bu irs onu, Xalq yazıçımız Mirzə İbrahimovun dediyi kimi, “Azərbaycan və dünya ədəbiyyatının klassik simaları ilə yanaşı duran dahi söz ustası səviyyəsinə yüksəltmişdir”. Xalqımızın sevimli şairi Səməd Vurğun isə “Hansı mövzuya əl atıram, Hansı daşı qaldırıram altında Dədə Ələsgərdən bir nişanə görürəm” - deyərək, onun özündən sonra aşıq poeziyasının bütün formalarında nə dərəcədə geniş, rəngarəng yaradıcılıq nümunələri qoyub gətirdiyini qeyd etmişdir. Bəxtiyar Vahabzadənin “Ələsgər şeirinin hikmətinə, dərinliyinə səcdə edirəm”, Məmməd Arazın “sözün qüdrətini ən uca nöqtəyə qaldırıb, oradan əsrinə baxmış” sözlərini deyərkən kökləli şairlərimiz bu məktəbdən öyrəndiklərini etiraf etmişlər.

Dədə Ələsgər irsi sirləri hələ tam açılmamış möcüzəli bir poeziya ümmanı kimi, tədqiqatçıları, ələsgərşünasları qarşısında sonsuz üfüqlər açıq, yaradıcılıq imkanları yaradır.

150 illik yubileyi ilə bağlı ulu öndər Heydər Əliyevin göstərdiyi ilə Dədə Ələsgərin Göyçədə, anadan olduğu Ağkilsə kəndində qəbirüstü abidəsi ucaldılmışdır. Həmin əzəmətli büst soydaşlarımız öz dədə-baba torpaqlarından dərdərin salındıqdan sonra erməni vandalların tərəfindən dağıdılmasa da, milli-mədəni varlığımızın tərkib hissəsinə çevrilmiş Aşıq Ələsgər irsi silinməz tarixi yaddaş rəmzi kimi yaşamaqdadır və daim yaşayacaqdır.